

Josep Bertran Solé, metge (1910-1999) *in memoriam*

Antoni Carreras Casanovas. *antonio.carreras@urv.cat

Paraules clau: Història de la medicina. L'Espluga de Francolí. Monestir de Poblet

RESUM

Esbós biogràfic del doctor Josep Bertran Solé (1910-1999), metge rural que va exercir la medicina a l'Espluga de Francolí durant quaranta un anys (1939-1980). Un metge que va viure i conviure amb els espluguins les seves penes i alegries durant els difícils anys de la postguerra, que va impulsar l'obra del Casal i que va tenir una estreta vinculació amb la comunitat del Monestir de Santa Maria de Poblet. Amb el seu comportament professional i humà, va deixar empremta i fou reconegut com a fill adoptiu de la vila el 1980.

RESUMEN

Notas biográficas del doctor Josep Bertran Solé (1910-1999), médico rural que ejerció en l'Espluga de Francolí durante cuarenta y un años (1939-1980). Un médico que vivió y convivió plenamente con sus convecinos, sus penas y alegrías durante el difícil período de la postguerra, que impulsó la obra del Casal y que mantuvo una estrecha vinculación con la comunidad de monges del Monasterio de Santa María de Poblet. Con su comportamiento profesional y humano, dejó huella y fue reconocido como hijo adoptivo de la villa el 1980.

Antoni Carreras Casanovas, nascut a l'Espluga de Francolí l'any 1954, Doctor en Història, Advocat i professor de la Facultat de Ciències Jurídiques de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

Josep Bertran Solé, metge (1910-1999)

in memoriam

Antoni Carreras Casanovas.

PRÒLEG

Moltes persones que han estat rellevants per a la societat no consten a la història escrita, perquè la memòria històrica, que ha perdurat en el record de coetanis i familiars, inexorablement s'esvaeix amb el temps. Per això és d'agrair al Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, que amb algunes de les seves iniciatives recupera dades de fets i gent de la Conca que han deixat petja per les seves condicions humanes, professionals i socials. El resultat principal d'aquesta acció cultural i cívica és una constància documental que posa l'abast de tothom, en el present i en el futur, uns coneixements que més tard o més d'hora estaven condemnats a l'oblit.

Aquest esbós biogràfic del Dr. Josep Bertran Solé explica la trajectòria d'un home bo que va ser un bon metge. nascut a Creixell, als quatre anys va quedar orfe de mare. Malgrat una infantesa i una adolescència poc plàcides, va superar totes les dificultats fins aconseguir estudiar a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Mai va oblidar, amb sincera gratitud, les farmàcies on va treballar de depenent, perquè va aprendre fórmules magistrals i perquè amb el poc sou que guanyava va pagar la modesta pensió del carrer Comte de Borrell, la matrícula anual i els llibres. Tot l'esforç i els coneixements teòrics i pràctics adquirits, van anar forjant una vocació i una experiència en Medicina que va durar fins al darrer dia de la seva vida.

Va arrelar a l'Espluga de Francolí, on exercí la Medicina fins que es va jubilar als setanta anys. A l'Espluga va conèixer a la seva esposa, Maria Soler Raurell, i a l'Espluga van néixer els tres fills: Rosa Maria, Josep Maria i Elisa. La família vivia al ritme que marcava la seva professió, perquè la dedicació als pacients era prioritària. Per això s'expliquen horaris que per a tothom eren estranys, com dinar a les sis de la tarda o sopar a les dotze de la nit. Es dedicava en cos i ànima als malalts, visitant-los a domicili tantes vegades al dia com ell creia necessari, estudiant els casos complicats, i fins i tot consultant amb el seu professor i amic Dr. Agustí Pedro Pons, catedràtic de Medicina Interna a Barcelona, i amb el seu bon amic Dr. Josep Rull i Huch, metge de Montblanc.

L'autor d'aquest esbós biogràfic és Antoni Carreras i Casanovas, que ha sabut aplicar la metodologia de la recerca científica i ha seleccionat aquelles dades objectives que poden ser contrastades. A la primera part, es tracten els aspectes més rellevants de la història personal del Dr. Bertran Solé, sobretot en aquells aspectes que haurien d'influir significativament en el seu tarannà

i en la seva trajectòria professional i social. A la segona part, fa referència a l'exercici de la Medicina a l'Espluga de Francolí i al Monestir de Poblet, tota la seva vida. I, en aquest escenari de la seva estimada professió, el treball de l'historiador Carreras qui descriu un perfil precís del personatge: El metge, el pare de família, l'home compromès amb la societat, la persona que s'emociona amb els reconeixements i homenatges del poble de l'Espluga de Francolí, dels seus companys metges, i, sobretot, dels seus pacients.

El seus últims anys a Creixell va continuar una actitud exemplar. Sempre amb un somriure a la cara, donant la mà a tothom que ho necessitava, interessant-se pels últims avenços científics, professant unes fermes creences cristianes. Ben segur que Josep Bertran, home bo i bon metge, mereix el record social per la feina ben feta que va omplir un cistell ple de bones obres, sense fer-ne ostentació i sense esperar res a canvi.

Josep Maria Bertran Soler.

Creixell, 2014

INTRODUCCIÓ

Refer la vida del Dr. Bertran és fer un viatge pels records de moltes persones. Uns records que sovint desperten sentiments profunds d'estima, d'amistat, d'agraïment, d'admiració, de bonhomia. Un conjunt de vivències d'una persona que deixà empremta pel seu pas en aquesta vida i que tothom recorda per la seva faceta humana i professional. Una persona, i altres com ell, que marcaren un abans i un després en l'exercici de la medicina dels nostres pobles; en uns temps que el metge rural assumia una plena i gran responsabilitat vers els seus pacients i familiars; en uns moments en que eren tan importants els coneixements mèdics com la pròpia vàlua humana del metge. Els quaranta un anys d'exercici de la medicina del Dr. Bertran a l'Espluga de Francolí, són un exemple d'un comportament abnegat i responsable com a metge i d'un irreprotxable comportament com a ésser humà, mereixedor, en escriu, de ser recordat amb tot el reconeixement que es mereix.

Refer la seva vida ha estat una feina relativament fàcil de fer. Era un home ordenat en la seva administració, metòdic i acurat amb els papers i d'un caràcter difícil d'oblidar pels qui el van conèixer. Gràcies al conjunt de documents guardats en el seu arxiu personal, hem pogut seguir, fil per randa, amb el rigor que sols el document original aporta, la seva trajectòria professional i humana: expedients acadèmics, nomenaments professionals, relacions epistolars amb persones i entitats, economia familiar fins al mínim detall... un conjunt de documentació que testimonia cadascun dels fet i valoracions que s'exposen en aquest treball.

Si només amb aquest arxiu n'hi havia prou per elaborar la seva biografia, el Dr. Bertran, a més, va escriure les seves memòries una vegada jubilat, en les què descriu pas a pas la seva vida, amb profusió de tota mena de detalls. Malauradament, aquestes memòries no les va poder acabar, interrompudes, en l'espai cronològic de narració, quan era alumne dels primers cursos de Medicina a Barcelona. Ha estat una vertadera llàstima no poder comptar amb l'obra completa d'aquestes memòries, atès que prometien ser un document de gran valor per a estudiar la medicina a la postguerra i la pròpia societat rural que li va tocar viure. Cal dir, que la seva prosa era fluïda, ben construïda i culta, amb l'amenitat que aportaven les pròpies anècdotes i la forma d'explicar-les. Ha estat una font imprescindible per poder refer en aquest treball els anys d'infantesa i la vida d'estudiant.

Els records familiars que va deixar entre els seus, han estat també una font per constatar i corroborar determinats fets i vivències. Les aportacions dels seus tres fills, Rosa Maria, Josep Maria i Elisa, han esdevingut una valuosa referència oral de primera mà, viscuda personalment o coneguda directament per les narracions i comentaris del seu pare. També, la meua pròpia coneixença, com espluguí, del Dr. Bertran, m'ha servit per copsar el concepte que el poble de l'Espluga tenia d'ell i per constatar en primera persona determinats fets i vàlua humana.

L'exposició del treball segueix unes línies pròpies de qualsevol biografia: Un esbós biogràfic, on es relaten les diferents etapes de la seva vida; un assaig de la seva actuació professional com a metge; una semblança humana, on es poden ataüllar les seves virtuts com a persona; la seva vessant social palesada en la seva involucració en l'obra del Casal de l'Espluga i altres organismes professionals i, finalment, els reconeixements obtinguts en la seva dilatada vida. Un passeig per la seva existència que deix entreveure com era la vida d'un metge de poble d'«abans».

Cal agrair, sincerament, a totes aquelles persones que amb el seu interès ens han esperonat perquè sortís a la llum aquesta petita biografia. És ben cert que el que està escrit roman i el que no, és l'inexorable pas del temps qui s'encarrega d'esborrar els records. I en aquest sentit, és de justícia deixar constància històrica de les persones que amb la seva actuació van marcar una profunda petjada en la història dels nostres pobles i en les vides dels qui els van conèixer. Al Dr. Bertran, *In Memoriam*.

Antoni Carreras Casanovas

L'Espluga de Francolí, 2014

Esbós biogràfic

Infantesa: Entre Creixell, Els Pallaresos i Sant Martí de Maldà

Josep Bertran Solé neix a Creixell (Tarragonès) el 9 de març de 1910, en el si d'una casa pairal formada per Josep Bertran Mercadé, pagès i Elisa Solé Vallvé, mestra d'escola, propietaris d'alguns camps d'oliveres, garrofers i horta que ajudaven a tirar endavant l'economia familiar. Josep és el segon fill del matrimoni, una germana més gran, Josefina, havia nascut dos anys abans.

El pare, contràriament del que podia semblar en aquella època, era un home instruït, que «sabia de lletra i molt de números», els seus pares, havien volgut que anés a estudiar a un col·legi de Bellvei, on va aprendre el necessari per aquells temps, això li va donar una visió diferent de la vida de tal forma que va esdevenir el conseller de molta gent a l'hora de fer quatre números. De família amb conviccions catòliques, el seu germà, Mn. Pau Bertran Mercadé (1875-1936), era capellà novell als Omellons (Les Garrigues).

La mare, filla dels Pallaresos (cal Solé) era una dona culta, mestra sense exercici, i amb molta empena, fou el pilar fonamental de la casa. Quan al poble venia a fer la visita el Bisbe, era la senyora Elisa qui preparava els discursos de benvinguda, la rebuda i organitzava l'estada.

Aquest ambient familiar de treball, de bonhomia, de bons consells, de creença, va ser el gresol on va néixer Josep Bertran Solé i que el marcarien, en part, el seu caràcter per raó dels gens.

El que podia semblar una família cofoia pels dos petits plançons, de sobte es veu immersa en una terrible tragèdia familiar, la mare és mor. La malaurada pèrdua de l'esposa i mare quan Josep tenia dos anys trasbalsà tota la família. La tendra infantesa dels fills i l'avançada edat dels avis va fer prendre una dura decisió al pare: calia separar els germans i enviar-los als dos parents més propers perquè se'n fessin càrrec, a la vegada que els avis anirien a viure amb el fill capellà. I així va ser, la Josefina l'envià junt amb els avis a casa del seu germà, Mn. Pau Bertran Mercadé, que aleshores era rector de Passanant i al petit Josep a casa de la germana de la seva difunta mare, a ca l'Andreu dels Pallaresos, que tenien tres fills, Pepito, Emília i Pilar Fortuny. Separats els dos germans, una pena i enyorança degué trencar els cors de tota la família a la vegada que marcaria llurs vides per al futur.

Josep era un nen de naturalesa malaltissa, sovint necessitat de les visites del metge per curar-li la bronquitis que arrossegava; aquesta fou una de les raons per les que no va anar a viure a Passanant, pel fred que hi feia. A les llargues estones que tenia, Josep tocava l'acordeó assegut a la porta de casa seva, activitat que li ajudava a sobrepassar millor les convalescències

i les estones d'inactivitat. Aquesta afició per la música el portà de més gran anar a classes de piano.

Tanmateix, alguna temporada, el petit Josep anava a casa del seu oncle, Mn. Pau Bertran, que el 1919 havia estat traslladat a Sant Martí de Maldà, junt amb la seva germana on creixia i jugava pels carrers amb els nens de l'indret, acollit per la gent del poble amb tendresa i respecte, atesa la seva condició de nebot del senyor rector i orfe de mare, encara que amb certes limitacions de comportament per la seva part (no podia anar al ball, no podia dir certes paraules...) i també malt vist per algun que altre noi per allò de ser família del rector en aquells temps. No us penseu que per ser família del rector era un bon noi. Era força entremaliat, fins al punt que un d'aquests nois que no es podien veure massa, un dia, Josep Bertran, no va perdre l'ocasió mentre estaven jugant al costat d'una bassa per donar-li una espenta i tirar-lo dins la bassa on quasi es va ofegar. No cal dir que el càstig que li va imposar el seu oncle, va ser recordat. Com que li agradava el futbol, quan l'equip de Sant Martí jugava, ell pujava dalt el campanar per veure el partit, assegut amb els peus penjats al vuit, contemplava la jugada fins que la gent esgarrifada des de baix avisaven al Sr. Rector que el seu nebot corria perill dalt del campanar. Un altre cop, als Pallaresos, junt amb un grup de vailets, al veure al Sr. Rector i en disposar-se a besar-li la mà com era costum, a un se li va acudir que en lloc de besar li escopissin, i així ho van fer... «i tu també Bertranet!», exclamà el pobre rector tot humiliat després de la malifeta.

Cap els vuit anys Josep Bertran va tenir un encontre amb un personatge que el cridà l'atenció, des de la finestra de la seva casa veia un home que es passejava pel poble dels Pallaresos i amb un llapis a la mà i un bloc de notes apuntava i aixecava el llapis a l'alçada de la vista com si volgués prendre mides d'alguna cosa, encuriós, Josep Bertran va voler apropar-se-li. *«recordo una cara amable amb pòmuls rosats i un bigoti no massa gros; em dirigí la paraula com si jo tingués més anys, és a dir, va fer-me cas i fins i tot em va donar una certa importància; -veus allà dalt?, doncs allí hi farem una torratxa amb finestrals de vidres de colors diferents i damunt d'ells un àngel amb unes grans ales que voltarà i assenyalarà la direcció del vent...-. Mentre m'explicava això el llapis no parava i jo crec que vaig ésser el primer en veure el projecte que després va ser realitat de cal Bofarull... els encontres van seguir i recordo que un dia que feia molt de fred, a l'observar-me i veient que tenia la punta del nas vermella em va dir –tens el nas de tomacó!...».* Aquest personatge era l'arquitecte Josep Maria Jujol i Gibert (1879-1949), deixeble de Gaudí que va reformar casa Bofarull dels Pallaresos.

Vingueren temps d'aparent prosperitat que permeteren que el treball esforçat del pare, tot interpretant el que hauria estat la voluntat de la mare, pogués fer que el seu fill Josep anés a estudiar fora dels Pallaresos per poder aspirar a ser un home de profit, tal i com hauria volgut la seva esposa. I així, als 12 anys, Josep fou enviat a estudiar al Vendrell, on cursà els primers estudis de batxillerat amb el mestre Recasens, que el preparava per anar a examinar-se a l'Institut d'Ensenyament Mitjà de Tarragona. Allí va residir a casa de la seva cosina Lola, dels Pallaresos,

casada amb un ferrer que es deia Cardó, parent del famós canonge Dr. Cardó¹. Estant al Vendrell començà a tenir interès pel futbol, el cinema i el teatre. La mort del mestre Recasens va fer propiciar el seu trasllat a Tarragona per anar a les escoles dels Germans de la Doctrina Cristiana (La Salle), establerts en aquell temps a la Rambla Nova-Roger de Llúria, on s'hostatjà en una dispensa del carrer Cavallers. Poc temps després, es traslladava a un nou edifici que tot just s'havia inaugurat a Tarragona: les escoles dels Germans de la Doctrina Cristiana (La Salle), establerts al col·legi de la plaça de la Imperial Tàrraco.

Per poder cursar el batxillerat el matricularen a l'Institut d'Ensenyament Mitjà de Tarragona, on sembla que les assignatures de ciències captivaren d'una manera especial el seu interès, en particular les classes de «Don» Salustio Alvarado Fernández (1897-1981), catedràtic de Fisiologia i eminent biòleg de referència en aquells temps, autor, durant la segona meitat del segle XX a Espanya, de nombrosos llibres de text.

Mentre, la seva germana Josefina, educada en un context profundament religiós a casa de l'oncle capellà, optà per la vida religiosa i el 1941 ingressà a l'ordre de les Filles de la Caritat de les Germanes Paüles, on ocuparia al llarg de la seva vida el càrrec de superiora de diferents Cases de Caritat (Figueres, Lleida, Barcelona...), tot dedicant la seva vida als pobres, malalts i desvalguts.

Bertran creixia amb la preocupació pels estudis i les inquietuds pròpies de la seva joventut, diversió, encontres passatgers enamoradissos amb noietes, cinema i esports. Com hem vist, ben aviat mostrà una gran afecció pel futbol –partits des del campanar de Sant Martí.... L'afició era tal que als 14 anys arribà a formar part de l'equip infantil del Club Gimnàstic de Tarragona durant uns anys, on jugà de defensa dret fins i tot participà en els jocs d'inauguració del camp del Gimnàstic de l'avinguda de Catalunya, el dia en que s'enfrontaren l'Sparta de Praga i el Gimnàstic. Afició que l'acompanyà la resta de la seva vida².

Josep Bertran Mercadé, pagès i Elisa Solé Vallvé, mestra d'escola. Pares de Josep Bertran Solé.

Mossèn Pau Bertran Mercadé, rector de diversos pobles abans de la Guerra Civil: Omells de Na Gaia, Passanant, Sant Martí de Maldà, la Selva del Camp.

Sor Josefina Bertran Solé, Filla de la Caritat de les Germanes Paules des de 1941. Fou superiora de diferents Cases de Caritat (Figueres, Lleida, Barcelona...).

El despertar de la vocació. Estudiant a Barcelona

Però, el jove Josep Bertran, havia demostrat, per sobre de tot, que era un estudiant espavilat i ven aviat va comprendre que el seu futur l'havia de trobar entre els llibres. Aneu a saber d'on li va venir la vocació d'estudiar medicina. Hom recorda les contínues referències d'anècdotes que explicava Josep Bertran, ja de gran, referents a Don Salustio Alvarado, l'eminent biòleg. És molt probable que la influència d'aquest catedràtic fos la clau per poder determinar la raó de la seva vocació³: un bon professor que transmet coneixements i a la vegada il·lusió, és fàcil que desperti les inquietuds vocacionals dels seus alumnes amb les seves explicacions estimuladores..... i sembla que «Don» Salustio Alvarado era un d'aquets professors, testimonis d'altres alumnes fan palesa aquesta virtut educadora de Don Salustio, sigui quina sigui la raó, el cert és que en acabar el cinquè curs, Bertran tenia decidit el seu futur: volia ser metge. Preveient el cost que suposaria els seus estudis a Barcelona, es va buscar una feina que, a la vegada que aprengué un ofici, li servís per guanyar-se la vida quan anés a estudiar a Barcelona. I així, als 16 anys, va entrar d'aprenent a la farmàcia Sanromà de Tarragona per aprendre de dependent de farmàcia.

Acabat el batxillerat, el 1928 es matriculava a la Facultat de Ciències de Barcelona per fer el que llavors es deia «Preparatori» i que consistia en una sèrie d'exàmens de diverses

Josep Bertran (el segon de la dreta de la tercera fila començant des de baix) estudiant del primer curs de Medicina junt amb uns companys als vols de Nadal de 1930, segurament a l'Hospital Clínic de Barcelona.

matèries. Durant el temps que estigué a Barcelona per examinar-se, va residir a casa de la família Sentís de Tarragona, família de coneguda projecció política, periodística i mèdica principalment, atès l'ofertament que li havia fet el seu amic del batxillerat Lluís Sentís. Aquests llaços d'amistat es van mantenir en el decurs del temps. Bertran va superar el «Preparatori», que li va permetre matricular-se a la Facultat de Medicina (Hospital Clínic) el 1930. Començava així la seva trajectòria que l'havia de dur al seu futur.

Establí el seu domicili al carrer Borrell 131, 4art., 1a. de Barcelona per pagar els seus estudis a les tardes i nits treballava de dependent en una farmàcia (farmàcia Farrús), on també ajudava al farmacèutic a preparar les fórmules magistrals. Aquesta farmàcia, situada al carrer Major de Sants, li havia buscat el farmacèutic Sanromà, a través dels laboratoris Andreu, però ben aviat s'adonà que les coses no serien tan planeres com ell creia, malgrat la il·lusió per la nova vida que encetava.

Va començar el curs i amb ell la primera manifestació estudiantil en la què es va veure involucrat contra els plans d'estudis. «*Abajo Calleja!*», era la consigna que cridaven contra del ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts, Eduardo Callejo de la Cuesta per la reforma en els plans d'ensenyament. Es va assabentar que en aquells temps es produïen aquelles situacions de protesta i enfrontaments amb la policia. Comentaven amb certa ironia que «*quan es tractava de córrer no hi havia por que els agafessin per què els elements de les forces de l'ordre eren panxuts i esbufegaven tot just iniciada la cursa i sinó, el més adient era el tir al blanc, aquelles cares tant grosses de galtes i nas vermell, eren diana segura; a més hi havia la garantia que si les coses no anaven prou bé i es retiraven dins la Facultat, dins tenien immunitat...*»⁴ Un dels que més cridava a aquella manifestació, tenia un comportament estrany, i li varen preguntar «Tú ja saps contra qui protestem?», i l'individu, amb cara de sorpresa per la pregunta, va dirlos-hi «Es clar que ho sé, contra el de *los cuentos de Calleja!*». Com es pot veure, això que relatava el Dr. Bertran l'any 1930, no desdiu gaire de qualsevol altra manifestació estudiantil de la transició o posterior.

Entusiasmat pels estudis de bon començament, durant el primer curs entrà com alumne intern en el Laboratori d'Anàlisi de la Sala d'Urologia del prestigiós Dr. Salvador Gil Vernet (1893-1983), a l'Hospital Clínic de Barcelona i en els cursos posteriors fins el 1932, al Dispensari d'Urologia del Dr. Gil Vernet, catedràtic d'Anatomia i Director de l'Escola d'Urologia de l'Hospital Clínic de Barcelona⁵.

També va tenir com a professor, del que n'estava molt orgullòs, al Dr. Agustí Pedro Pons (1898-1971), catedràtic de Patologia i Clínica Mèdiques, metge de reconeguda vàlua científica i d'una encomiable tasca assistencial que li valgué el reconeixement de la societat barcelonina i home de profund humanisme i generositat, pioner en el foment de la ciència i la cultura. Aquest personatge degué marcar moltes facetes del jove Josep Bertran, qui devia seguir embadalit les seves classes i de qui, sense adonar-se s'impregnava dels seus valors com a persona⁶.

El primer exercici de la medicina

Completats els seus estudis el 1935, amb l'experiència que li havien donat tres anys de pràctiques a l'Hospital Clínic de Barcelona, i el bagatge dels laboratoris i dispensaris d'Urologia de Gil Vernet i amb els coneixements d'una carrera recent acabada, el jove metge Josep Bertran començava la seva tasca professional pel novembre de 1935 al poble de la Fatarella (Terra Alta), en substitució del Dr. Fabregat i on sols hi va romandre un mes. A finals d'aquell any va anar a Pira (Conca de Barberà), on també hi efectuà una estada curta de sols tres mesos en substitució del Dr. Mallafré, i tot seguit, l'abril de 1936, es traslladà a la Nou de Gaià (Tarragonès).

Ja ens podem imaginar com degueren ser els primers mesos de metge en un poble amb tota la responsabilitat: sol, sense cap metge a qui poder consultar un dubte, casos que mai havia vist, lectures específiques dels llibres de medicina fins a altes hores de la nit per no errar un diagnòstic d'una simptomatologia insòlita, les angoixes dels resultats dels primers tractaments, les alegries dels primers encerts....., tot una munió de noves experiències que anaven formant al metge i donant confiança als pacients. Els diumenges, la partida de dòmino al cafè del poble amb el capellà i el farmacèutic, tot deixant sobtadament les fitxes guanyadores perquè una partera havia trencat aigües. Josep era un bon jugador de dòmino i sempre que podia feia una partida amb els amics del poble.

Així passaven els dies d'aquells anys del 1935 i 1936, amb la tranquil·litat de la vida assossegada d'un poble petit, inquietada només per un clima polític que s'anava enrarint: la crisi de corrupció de la tardor de 1935 que afectà al govern, la convocatòria d'eleccions anticipades del febrer de 1936, que van donar com a resultat la polarització de la vida política espanyola, dividida radicalment en dretes i esquerres i una tensió social galopant que feien pensar el pitjor.

La Guerra Civil

El 17 de juliol de 1936 arribava la notícia que uns militars s'havien aixecat en armes a l'Àfrica i un dia després el cop d'estat era palès a la península. Josep Bertran en assabentar-se dels fets exclamà: «Que fan aquests militars ara....!». El reclutament no es va fer esperar i va haver de deixar el poble de la Nou. És irònica la forma que va marxar: El poble va acomiadar l'estimat metge, jove i solter, i en una pancarta es podia llegir «Ploreu, ploreu, ninetes, que el metge se'ns va a fer punyetes».

Els esdeveniments es succeïren ràpidament. El 22 de setembre va ser mobilitzat per presentar-se amb urgència a la Conselleria de Sanitat i de Guerra a Barcelona. Allí l'ordenaren incorporar-se a la Caserna Pi i Margall del Partit Federal Ibèric, situat a la Rambla de Catalunya, on realitzà tasques com a metge durant un temps. El 1937 formà part del Tribunal Militar de l'Hospital General

de Catalunya fins que es va formar la 142 Brigada Mixta Vasco-Pirenàica de la què fou nomenat metge de Batalló. Va estar a Casp, Farlete, Tabernas de Isuela, front d'Almudebar (Osca), des d'on el van canviar de Cos d'Exèrcit. S'incorporà a la 140 Brigada, destinat al 4art Batalló, mesos mes tard, entre final de 1937 i principi de 1938, va passar al Grup de Sanitat de la Brigada a Alfés (Lleida), on va rebre el nomenament de tinent en cap, publicat al Butlletí Oficial de Guerra. Després va marxar cap a l'Ebre, on fou nomenat Cap de Sanitat de la 140 Brigada i on hi estigué durant uns dos mesos⁷. Allí fou on veritablement la guerra presentà el seu costat més cruent: organització de les evacuacions dels ferits i camillers, assistència als ferits en plena batalla.... Sovint comptava l'anècdota del Rafael, un personatge anarquista que li feia d'assistent i que quan es desplaçaven per les trinxeres o sota algun garrofer per curar algun ferit en la llum d'un fanal, Rafael es posava sempre davant seu, del costat on podien venir les bales. Josep Bertran li deia,

- «Hombre, Rafael, ponte a cubierto».
- «No doctor, de ninguna manera, si muero yo no pasa nada, si muere usted moriran muchos».

Aquestes paraules i aquest comportament, que repetia amb els ulls embadriats quan explicava les anècdotes de la guerra, commogueren els sentiments de Josep Bertran vers aquest anarquista. « a tot arreu hi ha gent bona..» afirmava convençut. Després de la guerra, el buscà inútilment. «Que se'n deuria fer del pobre Rafael!» murmurava sovint.

Carnet de presoner de guerra de 10 de febrer de 1939 i citació de l'Auditoria de l'Exèrcit d'Ocupació de 17 de març de 1938.

The image shows two historical documents. The top document is a 'CLASIFICACION de PRISIONEROS' (Classification of Prisoners) from the 'CUARTA REGION MILITAR' (Fourth Military Region). It is issued by the 'Comisión de TARRAGONA' (Tarragona Commission). The card contains handwritten information: 'Jose Bertran Solé', 'Nació: Lleida', 'Edad: 48 años', 'Fecha: 10-Febr-39', and 'Categoría: oficial'. A note at the bottom states: 'Cada prisionero debe conservar su propia cartilla. El que la pierde o guarda será rigurosamente castigado.' The bottom document is a 'CITATORIA DEL SUJETO DE OCUPACION' (Summons of the Occupied Subject) from the 'Juzgado Militar Permanente N° 1' (Permanent Military Court No. 1). It is dated 'Tarragona 17 de marzo de 1938' and summons 'Sr. D. Jose Bertran Solé' to appear on '17 de marzo' at '11 de la mañana' for a declaration. The summons includes a warning that failure to appear will result in a fine or imprisonment. The summons is signed by 'Sr. D. Jose Bertran Solé' with a handwritten address: 'Domicilio: Union 17, 2º 2º'.

Mentre, a la reraguarda, la guerra també mostrava la seva part més cruel i sagnant: El seu oncle, Mn. Pau Bertran, que aleshores era rector de la Selva del Camp, estava amagat a Creixell a casa del seu germà, on fou denunciat, capturat i afusellat el 6 d'agost de 1936 a pocs quilòmetres de la seva casa en una tàpia de les afores de Torredembarra, sense més judici que un esfereïdor «foc!»⁸. La notícia us la podeu imaginar.

En acabar la guerra, Josep Bertran tenia 28 anys va ser reclòs a la presó de Pilats de Tarragona el 10 de febrer de 1939 en espera de judici com a oficial de l'exèrcit republicà, amb l'angoixa de ser condemnat a mort. Però heus aquí que una vella amistat amb la família del metge Sentís de Tarragona el salvà de la sentència, Lluís Sentís Anfruns, reconegut polític, l'avalà davant de les autoritats militars franquistes, responsabilitzant-se de tot el que hagués pogut fer Josep Bertran durant els anys de la guerra. Aquest aval fou contundent i sobradament suficient com per què fos alliberat. El malson de la guerra havia durat per Josep Bertran 2 anys i 9 mesos i passaven a ser records que no oblidaria mai més, tot començant una nova vida.

L'arribada a l'Espluga de Francolí

L'arribada a l'Espluga estigué envoltada d'un seguit de circumstàncies decebedores: el Dr. Bosqué, un dels metges que en aquells moments hi havia a l'Espluga, va contactar amb el Dr. Bertran per oferir-li la seva plaça. L'Espluga era una bona plaça per exercir la medicina, amb una població en aquells temps al voltant d'uns tres mil habitants (el 1940 la població era de 3.059 habitants), el que suposava unes bones expectatives econòmiques. En paraules del Dr. Bosqué: «Amic meu!, vostè entrarà per un camí de roses», afegí Bosqué per acabar de convèncer a Bertran. El plantejament semblava coherent i amb un cert atractiu. Però heus aquí que el mateix dia que els dos metges entraven al poble per conèixer la plaça, el Dr. Bosqué era detingut per la Guàrdia Civil al pont de la Palanca i el «camí de roses» es convertí en un camí de punxes. Sol, sense haver estat presentat a la clientela, amb no massa bones expectatives d'ajut de l'altre metge, Dr. Gascón, una societat rural enfonsada en molts aspectes a causa de la guerra..... van desanimar al jove Dr. Bertran fins a tal punt que va decidir no fer-se càrrec del lloc. Però, quan anava cap a l'estació per agafar el tren per marxar de l'Espluga, es va trobar amb Salvador Minguella, qui li proposà un pacte:

- «Sr. Bertran, quins diners pensa que necessitaria cada més per tirar endavant en aquest poble?»

Com que Bertran era prudent i no massa agosarat amb les seves aspiracions econòmiques, la xifra no degué ser massa elevada, la justa per anar tirant en aquells moments de penúria econòmica.

- «Doncs, miri, tot el que vostè no guanyi fins aquesta xifra, jo cada mes li donaré de la meva butxaca la diferència fins a completar el sou que vostè m'ha dit.

La bondat d'aquella persona, la necessitat implícita que aquell poble necessitava d'un metge i, és clar, «l'assegurança» econòmica del pacte, van fer reconsiderar al Dr. Bertran i canvià la decisió. L'Espluga seria definitivament el seu nou poble on exerciria la medicina.

Cal dir, que el Sr. Salvador Minguella no va haver de compensar mai al Dr. Bertran fins arribar al sou base que s'havia estipulat.

Ben aviat va entrar en relació amb els professionals de la sanitat del poble. La família de Josep Simeón, que regentaven la farmàcia Central, ubicada al carrer de l'Abadia i amb el qual establí llaços d'amistat. El farmacèutic Sr. Miret, establert a la cantonada del carrer de l'Hospital amb l'actual travessera de Poblet, qui posteriorment cap els anys 1946-47 la va vendre al Sr. Joan Rovira Colet, amb qui el Dr. Bertran mantenia un vincle especial d'amistat, ja que vivia, amb la seva germana, al carrer Torres Jordi i posteriorment es casà amb la Sra. Maria Minguella, filla del Sr. Salvador Minguella que influí decisivament en la seva vida.

Una vida dedicada a la salut dels espluguins

Poc es pensava el Dr. Josep Bertran que la seva arribada a l'Espluga es perllongaria durant quasi tota una vida. Allí, aviat va trobar el caliu i l'acolliment d'un poble que va veure en aquell metge les qualitats que tot bon metge havia de tenir: responsabilitat, serietat, abnegació i sobretot professionalitat. I poc a poc els nombre d'«aconduïts» va anar augmentant, tot assegurant el treball i la feina any rere any.

*Casament de Josep Bertran Solé i Maria Soler Raurell el 24 de febrer de 1941
al monestir de Santa Maria de Poblet.*

Allí va arrelar sentimentalment, socialment i familiarment: es va donar als espluguins sense condicions, es va implicar en el teixit social de la població i allí va formar una família que l'uniria encara més amb l'Espluga.

Per aquelles coses de la vida, el 1940 un accident intranscendent d'una persona, produït per una ambulància aparcada davant de cal Gamell, que al desfrenar-se va ferir lleument a una dona d'avançada edat que sortia de cal Gamell, va fer que conegués una noia, filla de l'accidentada. Aquella noia, Maria Soler Raurell, era filla d'un viatjant de xocolata que havia mort feia poc temps i que per la seva relació professional havia establert una amistat amb Josep Ferrer i la Filomena Anguera (cal Gamell), motiu pel qual, la seva viuda i la filla passaven alguna temporada a l'Espluga, a una casa de la Carretera de Poblet, i passaven llargues estones a cal Gamell. Poc temps després contreien matrimoni el 24 de febrer de 1941, establint-se al carrer de l'Hospital número 3 (c/ Torres Jordi n 3), casa propietat de Cal Boqué.

Família. Josep Bertran, sor Josefina Bertran, l'esposa Maria Soler, la mare, Rosa Raurell i els dos fills, Rosa Maria i Josep Maria.

Allí naixeria la seva primera filla, Rosa Maria, el 21 de gener de 1942, que omplí de goig a tota la família, en uns temps que les dificultats econòmiques imperaven en totes les cases i l'autarquia familiar, ajudada, de tant en quant, amb els petits presents, plens de bona voluntat i d'agraïment dels pacients, ajudaven a tirar endavant la família.

La plaça de l'Espluga comptava amb un nucli de població disseminat format per les Masies i que si bé durant bona part de l'any el nombre d'habitants era reduït, durant l'estiu els estiuejants de Tarragona, Reus i Barcelona feien pujar considerablement les visites domiciliàries. Per poder-

se traslladar a les Masies, distant 2,5 km de la població, es va fer necessari un mitjà de transport, atès els temps que corrien i la precària economia del metge, va adquirir una bicicleta que l'ajudà en els desplaçaments. Amb el temps, les funcions de la bicicleta van ser substituïdes per un vehicle, donat que durant els dies de pluja, calor o fred, la bicicleta no era el transport més adient i més a determinades hores de la nit, quan una urgència el requeria d'immediat. Així que pogué, la família va adquirir un Austin de segona mà (B-64.467) pel desembre de 1945. Aquell mateix any naixia el segon fill, Josep Maria, el 16 d'octubre de 1945, no cal dir que l'avinguda d'un nou plançó, obria l'esperança de la continuïtat de l'exercici de la medicina en una nova nissaga.

El matrimoni Bertran junt amb la seva filla Elisa en una celebració familiar

Poc a poc i evolucionant juntament amb els temps de la postguerra, la llar dels Bertran seguia amb el ritme quotidià de la feina: visites domiciliàries pel matí, visites de despatx per la tarda fins a altes hores de la nit i algunes urgències nocturnes alguns dies a la setmana. Cuina i més cuina per la seva esposa, cosir, fer-se la roba, cuidar unes quantes bèsties de corral, sortir per anar a missa els diumenges i veure algun partit de futbol quan jugava l'Espluga. No hi havia més. Per poder atendre les visites i ajudar amb les feines de la llar, contractaren a una noia amb molta empenta que havia vingut d'Almeria (Viator), Avelina Navarro Asensio, que s'encarregaria de les feines de la casa i d'atendre i organitzar les visites, mentre l'esposa Maria, es dedicava en cos i ànima als fills, a l'espòs i a la cuina, tota vegada que era la veu amable de la casa en les seves relacions socials.

El 6 de juliol de 1956, naixia el seu tercer fill, Elisa, la nena petita, i amb la que tots jugaven i li conferien tota mena de complaences. Els anys cinquanta comportaren una nova etapa de bonança i, a través de les visites que efectuava al Monestir de Poblet, va entrar en coneixement,

arran d'una urgència, amb el ministre d'Educació Nacional (1951-1956) Joaquín Ruíz Jiménez (posteriorment primer Defensor del Poble en la democràcia), qui agraït per la seva actuació li va dir que li demanés el que volgués. «Moltes gràcies, però res!», va ser la seva resposta. Tanmateix, el Dr. Bertran, feia temps que tenia demanat un Volkswagen de «cupo», i en assabentar-se Ruíz Jiménez per boca de l'abat Garreta, devia moure els fills pertinents i al cap de poc temps rebia la notificació de la concessió d'un Volkswagen importat d'Alemanya que havia d'anar a buscar a Irún, a final del juliol de 1956. El viatge a Irún el va fer acompanyat del monjo de Poblet, pare David, amb el que li unia una gran amistat, i amb la seva filla Rosa Maria, atès que la seva esposa acabava de donar llum a la seva filla petita, Elisa. Aquell vehicle l'acompanyaria tota la vida en les visites domiciliàries i esdevindria tot un símbol de la seva identitat pels carrers de l'Espluga.

Ben aviat, van saber que el futur dels seus fills passava pels estudis, i a costa de sacrificis familiars, van marxar a estudiar fora de la vila, Rosa Maria per fer el batxillerat a Tarragona i Josep Maria posteriorment, per continuar amb la senda professional del seu pare, comença els estudis al col·legi Episcopal de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc, després passà a l'institut d'Ensenyament Mitjà de Tarragona i a l'Acadèmia Pérez Iborra, on va preparar l'examen llavors anomenat Preuniversitari, i després va cursar els estudis de Medicina a la Universitat de Barcelona, essent motiu d'orgull del seu pare i de tota la família⁹.

El comiat

Després de quaranta anys i dos mesos d'exercici de la medicina a l'Espluga, amb el desig propi del merescut descans en arribar als 70 anys, agafava amb il·lusió el moment de la seva jubilació, amb la intenció d'encetar una nova vida al seu poble de naixement, Creixell. Traspassava la seva tasca sanitària a un nou col·lega que el substituiria en endavant, el Dr. Francesc Duch Campodarbe, qui a partir del 6 de març de 1980 es feia càrrec dels seus pacients, tot compartint la tasca sanitària a l'Espluga amb el Dr. Antonio Cabré Rabadà.

La jubilació d'un metge com ell no podia passar desapercebuda pel poble de l'Espluga ni per qualsevol altre poble que hagués estat en similars circumstàncies. L'entrega, el desvetllament vers els malalts, l'assistència domiciliària a totes hores del dia i de la nit, el respecte de la seva sola presència i la tranquil·litat que inspirava al malalt, pacient confessor i conseller, la seva rectitud.... li van valer el respecte i l'admiració dels seus pacients i del poble en general. Acomiadant-lo amb un seguit d'actes oficials programats per l'Ajuntament i representants del Casal, associacions i particulars i en els que l'estima i agraïment d'un poble es van fer palès en multitud de parlaments emotius i de cartes de suport i d'agraïment.

Els actes van començar amb una missa a l'església Vella, oficiada pel pare Abat de Poblet, Dom Maur Esteva. L'acte central de l'homenatge es va fer al teatre del Casal, omplert de gom a gom i en el qual va intervenir glossant el perfil humà el Sr. Joan Calbet, el Dr. Antonio Cabré i el Sr. Vicenç Cortina, el Dr. Bardají, cap provincial de Sanitat, després el president del Casal,

Sr. Josep Minguella, el Sr. Eloi Pros de l'Associació de Pares d'Alumnes del Col·legi del Carme. El Sr. Lluís Carulla li feu arribar una quadre en aquarel·la de l'Hospital i per subscripció popular li fou lliurat un quadre d'esmalts de l'artista Josep Ma. Gil Moreno de Mora de Riudabella, que li entregà la Sra. Paquita Carmona, primera espluguina que va portar al món essent metge de l'Espluga. Per últim l'alcalde Sr. Salvador Palau va agrair la tasca sanitària i assistencial. Un dinar de germanor a l'Hostal del Senglar va cloure l'acte¹⁰.

L'obra estava completada, la petjada d'un bon metge i d'un home recte i sacrificat quedaven en el record dels espluguins, a la vegada que un bon tros de la seva estimada Espluga romandria per sempre dins el seu cor i al de tota la seva família.

*Acte d'homenatge al Dr. Bertran celebrat al teatre del Casal de l'Espluga el 9 de març de 1980
(Notícia als socis del Casal, 5, març 1980, p. 23).*

Amb pena va deixar la llar que durant més de 40 any havia viscut al carrer Torres Jordi i es va traslladar el seu nou domicili de Creixell, on passà la resta de la seva vida, envoltat de la família a la qui professava una devoció i amb la que delirava per ser tota una pinya, i amb la il·lusió d'escriure les seves memòries, prolífiques i dilatades com la seva experiència professional i humana. I dia rere dia, amb el positivisme que el caracteritzava i amb la senzillesa que solen manifestar els grans homes, va arribar el final del seu pas per aquest món l'11 de maig de 1999, amb la seguretat d'haver deixat només que bé i confort als qui ho necessitaven i un exemple d'admiració per als qui l'havien conegut.

El metge

La medicina a la postguerra.

Els temps que va viure el Dr. Bertran (1939-1980) foren uns temps durs en molts sentits, al menys en els primers anys, d'escassetat, de treball i esforç, d'angoixes, però també temps d'humanitat, d'amistat, de familiaritat, de gratitud, de respecte. Uns temps en els què fer de metge comportava responsabilitat i dedicació. L'exercici de la medicina en un poble rural de la postguerra, no havia canviat massa de la forma que s'havia practicat secularment. Tant les malalties com els mitjans terapèutics no es diferenciaven gaire dels que hi havia a principis del segle XX o fins i tot abans, llevat d'alguns fàrmacs com la penicil·lina, sulfamides o estreptomina, d'ús generalitzat a partir de la dècada dels anys quaranta i que van significar un avenç important a l'hora de tractar les malalties i les infeccions.

En aquells temps la gent moria del que s'havia mort sempre: mort de desgràcia (accidents), mort sobtada, feridura (apoplèxia) que causava un gran nombre de morts, juntament amb les malalties del cor, mort de sobrepert (febres puerperals...), mal de costat o de pit (pneumònies estacionals...), malaltia tísica, hemorràgia o flux de sang, diarrees, «*garrotillo*» (diftèria), mal de caure o de sant Pau (epilèpsia), plenitud (oclusió intestinal), pulmonia que era força freqüent, i finalment vellesa¹¹... eren formes de nomenar diferents malalties o processos que conduïen a la mort i amb les què el Dr. Bertran estava acostumat a tractar amb els escassos mitjans que es disposava. El millor diagnòstic era l'ull clínic que cada metge podia tenir amb més o menys encert, en funció de la seva experiència i els seus coneixements. I amb això, el Dr. Bertran gaudia d'afamada reputació.

La manca d'higiene era també una font de malalties: aigües contaminades, cases on vivien en poc espai persones i animals, mancades de ventilació..., tot ajudava a que les malalties es propaguessin amb facilitat. Amb tot, la gent estava força immunitzada amb aquesta mena de convivència amb els bacteris. Explicava sovint el Dr. Bertran que era freqüent entre els estiuejants que venien de fora, agafar fortes infeccions a causa de la ingesta d'aigües contaminades per filtracions d'hortos amb femers, com era el cas de la Font Baixa, on la gent del poble, acostumada a veure i omplir els botes per anar al tros, estava en certa manera immunitzada i no els hi agafava res, en canvi, quan venien la gent de les ciutats, els quadres de tifus es disparaven, amb el comú denominador de la ingesta d'aigua de la Font Baixa.

L'alimentació, monòtona i desequilibrada, amb una bona dosi de vi, també era motiu de feridures i altres complicacions. Amb tot, la simptomatologia era força recurrent i el diagnòstic es podia entreveure en la majoria dels casos, amb una teràpia de règim rigorós, repòs i alguna que altra medicina. Tot es curava a casa i el metge era un visitant freqüent de les llars.

El Dr. Bertran, sabia les necessitats dels seus pacients i, a vegades, en un mateix dia, hi anava matí, tarda i nit per a veure l'evolució del malalt, i en alguns malalts crònics o vells,

les visites eren fixes un dia a la setmana o cada quinze dies. Quan una criatura sobrepassava els 37°C de temperatura, el Dr. Bertran tenia per norma anar a visitar-lo a casa, per dues raons, deia, «evitar possibles contagis a altres criatures sanes, i per evitar que la criatura afectada s'agreugés». L'horari de visites, que acostumava a ser al voltant d'una vintena, començava cap a les deu del matí, per no molestar el descans del malat, i s'allargaven fins a primeres hores de la tarda. El dinar acostumava a ser entre les 4 i 5 de la tarda i la visita de despatx solia començar cap a les sis de la tarda, amb una sala d'espera plena de gom a gom i es prolongava fins les 10 de la nit passades, amb un nombre comptabilitzat de visites d'una trentena. Mes endavant, quan la sanitat gratuïta va arribar amb la Seguretat Social i les corresponents *cartillas* i receptes, la feina va augmentar: després de sopar, calia fer les receptes que es podien allargar fins la una de la nit. I així dia rere dia, llevat dels diumenges que no hi havia visites de despatx i a partir dels anys setanta, els dimarts que lliurava per atendre assumptes oficials.

La seva entrega a la feina no tenia hores ni prioritats personals. Un dia que ell mateix patia unes angines amb molta febre va haver de sortir de nit per una urgència, justament un dia que havia nevat. Això li va suposar un rebrot de la bronquitis de la que ja estava perjudicat i que en el transcurs de diverses sortides i visites es va convertir en crònica i va derivar a un emfisema pulmonar que el va acompanyar fins els últims dies de la seva vida.

També calia no descurar les obligacions que el càrrec de cap local de Sanitat li comportava: assistir a les morts accidentades, practicar autòpsies al cementiri, anàlisis de les aigües, inspeccions sanitàries, revisions dels «*quintos*» que havien d'anar al soldat i altres aspectes de la salubritat pública.

Per sant Josep, Nadal o altres dies assenyalats, l'agraïment dels pacients es manifestava amb tota mena de presents que omplien el rebost. Sovint, gent humil, pacients de tota classe i condició i els fidels que no es descuraven cap any. Qualsevol detall l'omplia de joia, perquè veia darrera una persona agraïda a la qui ell un dia va poder ajudar.

Per atendre les necessitats administratives del cobrament de les iguales que cada família pagava al metge per a rebre l'assistència mèdica domiciliària durant l'any, es requeria l'ajut d'una persona de confiança que s'encarregava de passar per les cases a cobrar les iguales mensuals. Aquesta persona va ser des de 1939, Anton Salvadó Revoltó, de cal Mir, que ho va ser fins la seva mort; el succeí el seu fill Ramon Salvador Vendrell que també ho va ser fins que un tràgic accident li va llevar la vida. Després passà la seva vídua, Maria Ódena Vidal que mantingué aquesta feina fins la jubilació del Dr. Bertran, Durant quaranta anys una estreta relació d'amistat van unir la família de cal Mir amb el Dr. Bertran.

Metge titular i cap local de Sanitat

A part d'aquestes anècdotes, el Dr. Bertran va prendre possessió com a metge interí del 2on districte de l'Espluga l'1 de juny de 1939 i va ser nomenat Metge d'Assistència Pública

Domiciliària del mateix districte, el 16 de febrer de 1943. Data que es va fer càrrec del «Padró de famílies pobres inscrites en la Beneficència municipal» de l'Espluga. Posteriorment, el 19 de juliol de 1945, passaria a ser nomenat Metge interí d'Assistència Pública Domiciliària del 1er districte, amb una nòmina anual de 4.000 ptes., càrrec que ocupà fins el 14 de novembre de 1946, quan entrà com a metge d'aquest primer districte el Dr. Lluís Planas de Farnés Riera, que compartiria durant molts anys la tasca sanitària amb el Dr. Bertran. El Dr. Planas havia arribat a l'Espluga cap el 1939 i havia estat ajudant del Dr. Gascón.

El 30 d'abril de 1949, el Dr. Bertran agafà la plaça en propietat del 2on districte. En morir el Dr. Lluís Planas de Farnés, el 6 de juny de 1969 seria nomenat Metge Titular del districte 1er, en propietat, així com la corresponent plaça de la Seguretat Social; cal dir que des del 8 d'agost de 1944 havia estat designat «*Médico del Seguro de Enfermedad*». L'11 de juliol de 1970 era nomenat Metge Titular corresponent a l'escalafó «A». I el 16 de desembre de 1972 va ser nomenat Metge d'APD amb caràcter acumulatiu del segon districte, des d'aleshores va desenvolupar la tasca sanitària en els dos districtes fins la seva jubilació el 3 de març de 1980¹².

Responsabilitats representatives professionals

Si bé el Dr. Bertran mai va tenir massa temps per formar part de representacions institucionals, no defugí de la seva responsabilitat col·legial i traient el temps del seu dia lliure, aprofitava per assistir a les reunions que cada dimarts se celebraven al Col·legi de Metges de Tarragona, com a membre de la Junta de Govern, en la que destacà per la seva defensa del metge rural i la reclamació de mitjans tècnics per a una assistència de qualitat.

Assemblea General del Col·legi Oficial de Metges de Tarragona al monestir de Santa Maria de Poblet pel juliol de 1956. El Dr. Bertran presentant els assistents a l'abat dom Edmond Garreta.

També formà part com a Delegat de la Mútua Mèdica de Catalunya i Balears, en representació dels associats de la Conca e Barberà, durant el quadrienni de 1970 a 1974, càrrec que l'obligava

Juliol de 1956 a l'Hotel del Centre (Les Masies). De d'esquerra a dreta: Dr. Joan Farré, Dr. Josep Rull de Montblanc i la seva esposa sra. Modesta, l'esposa del Dr. Farré (sra. Amill de Pira), Francesc Rull (fill del Dr. Josep Rull); sra. Maria Soler, el Dr. Josep Bertran i el seu fill Josep Maria.

a assistir a les reunions periòdiques que se celebraven a la seu central de la Mutualitat Mèdica, situada a la Via Laietana de Barcelona i que també hi assistia en el seu dia lliure de la setmana.

Per aquest mateix període de 1971, fou nomenat pel Col·legi Oficial de Metges de Tarragona vocal de la Junta Rectora del Consell Comarcal del Districte de Montblanc, càrrec que ocupà juntament amb el Dr. Joan Barrera de Jover, de Rocafort de Queralt, el Dr. Josep Ma. Amorós Griñó, de Santa Coloma de Queralt, el Dr. Adolf Andreu Padreny, de Sarral i el Dr. Mariano Zarza Bernardo, de Barberà¹³.

Malgrat sentir-se plenament integrat i identificat amb el col·lectiu mèdic al que pertanyia i participar amb responsabilitat en tot allò que la professió comportava, era conscient de les seves limitacions alhora d'agafar responsabilitats de dedicació plena. Els seus pacients eren el primer en l'ordre de prioritats i sempre va saber el que tocava en cada moment.

En un altre ordre de coses, també formà part d'Òmnium Cultural a partir del juny de 1977, possiblement promocionat pel Sr. Lluís Carulla. I subscriptor i lector de Cavall Fort.

Tota una vida professional actualitzant coneixements

El seu interès per actualitzar coneixements es manifestava en la seva lectura quasi diària de temes de medicina. Les revistes mèdiques que envaïen bona part de les estances de casa seva, eren revisades amb atenció quan hi havia casos que li interessaven, els llibres de medicina eren consultats amb freqüència. Quasi cada nit revisava les actualitzacions mèdiques i terapèutiques i feia fitxes dels seus pacients contrastant amb la informació que trobava als sis volums del «Tractat de Patologia i Clínica Mèdica» del seu professor Pedro Pons.

Guardava amb recel muntanyes de publicacions mèdiques i revistes d'humanitats per aprofundir en els coneixements quan tingués temps per a dedicar-los-hi més estones. El munt arribà a ser tant gran que comportà algun problema familiar amb l'esposa, cansada de tant de paper.... Però, aquells papers eren més que coneixements, eren una filosofia de la vida. Dirigint-se al seu fill li digué: *«Mira noi!, ella no ho entén, però en aquelles revistes i papers hi ha coses que me les he anat deixant per aprofundir en la seva lectura. Ja sé que potser no arribaré a llegir-les mai, però em serveix d'esperó per a viure amb la idea que tinc coses pendents per fer. Potser el dia que ja ho hagi fet tot, em moriré»* Aquesta anècdota que deixa entendre la passió per la medicina i fa palès la importància de les obligacions-il·lusions que ajuden a viure, mostra la constant preocupació que tenia el Dr. Bertran per actualitzar coneixements fins i tot després de la seva jubilació.

El Dr. Josep Bertran revisant revistes de medicina entre muntanyes de papers i publicacions mèdiques.

Un metge al servei d'un poble

El Dr. Bertran des que va arribar a l'Espluga l'any 1939 va tenir una actuació professional abnegada vers els pacients. Hem vist que el seu horari laboral eren les vint-i-quatre hores del dia, durant sis dies de la setmana i dotze mesos l'any, -no va gaudir de vacances fins els darrers períodes del seu exercici professional-; amb jornades intensives de deu a dotze hores diàries, a més de les urgències que hi podien haver a les nits, i així dia rere dia, amb un sou que no era pas per viure folgat. Val a dir que, en aquells temps en els que el Dr. Bertran va exercir la medicina a l'Espluga, el dia a dia i la realitat de molts metges era semblant a aquesta. El que distingia al metge del bon metge era el grau d'implicació que cadascun tenia vers els pacients. En aquest sentit, hi havia una frontera que marcava l'obligació de la implicació i ell sovint ultrapassava la seva obligació. La seva forma d'actuar venia determinada per dos factors: un alt sentit de la responsabilitat i una vocació ferma per la seva professió. Amb aquests dos valors rau la singularitat del Dr. Bertran i es comprèn la seva actuació al servei del poble.

Els seus pacients sabien que el Sr. Bertran no defugia les visites domiciliàries, ni de dia ni de nit, que aportava solucions efectives, confiança i esperança, tranquil·litat i assossec. Eren uns temps en els què quasi tot es curava a casa i el metge feia de tot, dins les seves possibilitats. Això afermava els vincles amb el pacient, atès que estava completament en mans del facultatiu, sobre qui requeia tota la responsabilitat, tant dels encerts com de les desgràcies, el que relligava encara més el metge amb el pacient i ensems amb la família. Aquesta forma de fer les coses feia que el metge gaudís d'uns sentiments de gratitud i respecte que brollaven del més profund de les persones i que es manifestava espontàniament.

L'home

Vessant humà

És ben cert que les persones naixem amb un caràcter genètic marcat, que és modelat a través de les vivències i circumstàncies viscudes al llarg de la nostra vida. Les dues combinacions generen un ampli ventall de caràcters humans. El vessant humà de Josep Bertran es devia forjar d'aquesta manera: La pèrdua de la mare en la més tendra infantesa, a l'haver de refer la vida fora del porxo maternal, la convivència amb els parents més pròxims, l'esforç dels estudis, la preocupació econòmica per guanyar-se la vida pels seus propis medis, les penúries de la guerra civil, l'enfrontament cara a cara amb les malalties, el dolor i la mort, ben segur que van ser vivències que en el decurs de la seva vida van modelar i van marcar el seu caràcter genètic com a home.

Totes aquestes vivències van fer que Josep Bertran fos un home de bon conformar en molts aspectes de la seva vida, sense arribar al conformisme passiu, és clar. Sabia el que eren

les dificultats, el que costava guanyar-se la vida, comprenia les angoixes i el sofriment dels demés. Segurament tota aquesta experiència li va servir per enfrontar-se a la vida amb enteresa i aplom, tenir un ordre de valors ben posicionats i uns principis ben afermats.

Un dels seu principals valors fou la família, de la que gaudia en els seus pocs moments d'esbarjo, principalment quan en les festivitats es reunien juntament amb els seus tres fills, marits i esposes i un bon estol de néts al redós d'una llarga taula. Les sobretauls s'allargaven fins ben entrada la tarda i el diàleg i la germanor fluïa constantment, tot assaborint les exquisides menges que cuinava la seva esposa Maria, reputada cuinera que vivia pels seus fills, marit i la cuina, ajudada per l'Avelina, que era una més de la família. Sempre va vetllar per la unió de la família, per fer pinya entorn als vincles de sang i mai va descurar la seva relació amb els parents pròxims i llunyans, als que visitava o el visitaven assíduament. Va intentar impregnar aquest valor als qui el rodejaven i va morir amb la satisfacció d'haver complert aquets anhel.

Al seu costat, la seva incondicional esposa Maria, una noia de Barcelona que es va adaptar a la perfecció a la vida d'un poble rural de la postguerra i amb qui tenia tot el suport i ajut moral que necessitava en moments de consell i cansament. Pilar mestre de la casa i de l'educació dels fills, protectora a frec el patiment, complaent amb els fills fins a la satisfacció i àvia entregada als néts a tota hora.

Josep Bertran gaudia de la lectura quasi diària abans d'anar a dormir, que era el temps que disposava per la relaxació. Vell subscriptor del «*Diario Espanyol de Tarragona*», de *La Vanguardia*, d'*Historia y Vida*, «*Blanco y Negro*», del *Reader's Digest*, del Círculo de Lectores, d'infinitat de revistes mèdiques.... i els llibres que podia llegir a estones, alguns dels que confessava li van impactar fortament com «*Gog*» i «*La història de Crist*» de Giovanni Papini.

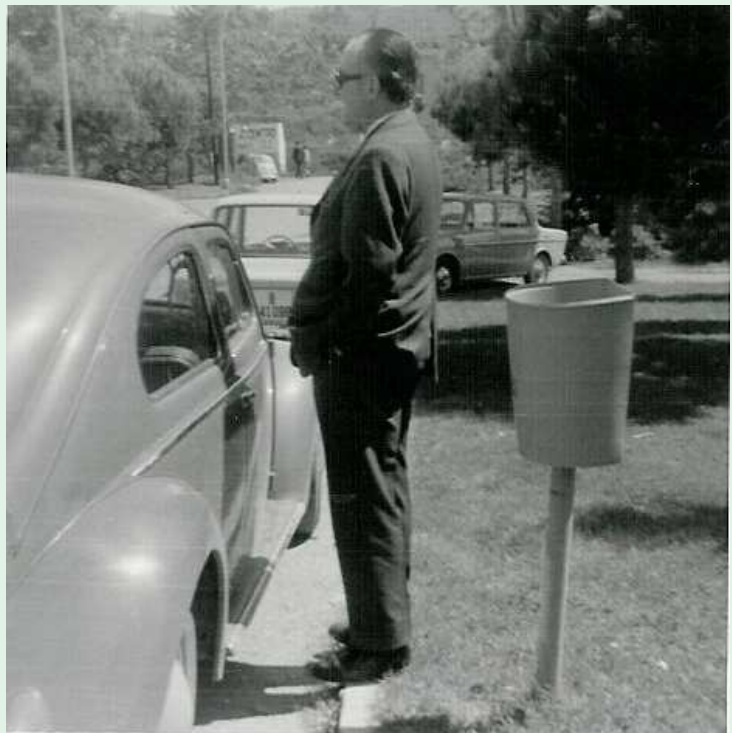
Qualsevol cosa l'entretenia. Era un apassionat del futbol, esperant amb deliri la retransmissió dels partits i les xerrades que feia sobre aquest tema amb els pacients i amb algun veí que sempre estava atent a la jugada: «Sr. Bertran, -deia, el Lluís del Tet- avui el Barça guanyarà!...», Sap amb qui juga el Nàstic diumenge?, eren converses recurrents. Però, en general, tots els esports li eren plaents. El cinema, era una altra de les seves aficions. Cada diumenge, sigui al cinema Principal o al Cultural, no faltava mai junt amb la seva família, on tenien uns seients quasi fixes, com era usual en aquells temps. Després, la televisió va substituir el cinema a les tardes dels diumenges i també era els seu petit moment de relaxació i descans en acabar de dinar per fer un parèntesi mental i agafar forces per continuar les visites.

Era una persona de costums fixes i metòdiques. Començava per la seva pròpia vida: àpats regulars, amb condiments mesurats, sans i lleugers; ordenat en l'economia familiar, tot restava apuntat en la seva llibreta de notes i convenientment arxivat. Cada diumenge anava amb la família a missa d'una a Poblet, després de passar les visites domiciliàries programades i que no podien esperar. Els dimarts, a Tarragona per assumptes oficials i a dinar a Creixell, a la

seva casa pairal: una truita amb pa amb tomàquet i després una poma i un got d'aigua. Un exemple de comportament regular que regia la seva vida i la de la seva família.

Home elegant, sempre amb un vestit de tonalitats grisenques, alt i estilitzat (1,83 cm), amb el seu maletí negre per passar les visites i el seu inconfusible Volkswagen «escarabat» que passava per quasi tots els carrers del poble, Poblet i les Masies per estrets que fossin, els tenia apamats. Amb un caminar segur i decidit enfilava les escales que el duia a l'estança del malalt quan anava per les cases i alertant amb els seus passos enèrgics que el «Sr. Bertran ja era aquí»..., «Com anem! - amb veu forta i convincent-, tot anirà bé, veureu!»... . Encoratjament d'entrada: assossec i millora. El malalt es sentia alleujat i reconfortat i la confiança que inspirava ben segur que milloraven el resultat dels fàrmacs que receptava.

El Dr. Bertran al costat del seu Volkswagen l'any 1971. Cotxe emprat per fer les visites domiciliàries pels carrers de l'Esplugu i que va ser un signe d'identitat durant molts anys.

Vàlua personal

Podríem definir al Dr. Bertran com un home de fermes conviccions i valors ètics, amb criteri propi, catòlic convençut i practicant, de pensament molt obert, dialogant, tolerant i solidari.

Reconeixia el bo i el dolent de les actuacions humanes i sovint jutjava a les persones no per la seva ideologia que podia ser bona o no tant, sinó per les seves actuacions, i reconeixia les bones actuacions fins i tots dels qui no estaven massa encertats en les seves idees: «Si el dimoni fa una bona obra, se li ha de reconèixer...», acostumava a dir.

Era una persona equilibrada en les seves posicions ideològiques i religioses, mesurat i amb molt sentit comú. Els seus raonaments obeïen a una lògica planera i convincent. Home d'ordre i rectitud moral irreprotxable. Quan veia que algú tenia dificultats, l'ajudava sense dir res i la majoria de vegades fent arribar l'ajut sense que els interessats ho sabessin.

Afrontava la vida amb un visió positiva de les coses que repercutia amb un caràcter optimista i encoratjador que encomanava als qui l'envoltaven. No s'atabalava davant les adversitats, sinó que les afrontava amb serenor i anàlisi de la situació. I amb una gran comprensió vers els demés que feia que sempre es posicionés al lloc de qui tractava de comunicar-li un problema. Era un home amb empatia.

Qualitat professional

Havia tingut una bona formació universitària, deixeble del Dr. Agustí Pedro Pons, del Dr. Gil Vernet, amb experiències a l'Hospital Clínic de Barcelona. Tenia un bon ull clínic per detectar les malalties a través de la simptomatologia que mostraven els pacients i una encertada teràpia. Es preocupava per esbrinar els darrers avenços mèdics per aplicar als seus pacients. Tot aquest bagatge el va convertir en un bon professional i per obtenir la confiança dels pacients, sabedors que estaven en bones mans. Era freqüent que malalts de fora vila vinguessin a la seva visita particular assabentats de les seves habilitats curatives. També a través dels estiuejants de les Masies gaudia de reputada fama.

Però a més de ser un bon professional, el Dr. Bertran posseïa una sèrie de qualitats humanes que feien que la seva pròpia persona fos part del remei. La seva sola presència als peus del llit d'un malalt, o el «prèngui-se-ho que ho ha receptat el Dr. Bertran», ajudaven psicològicament als bons resultats de la pastilla. Són aquelles reaccions de convenciment humà que actuen des del subconscient de les persones predisposant-les a una bona acceptació. És, ben segur, la influència i el comportament indesxifrabable, ara, per ara, del nostre cervell vers el nostre cos.

El Pare Agustí Altisent feia palès aquestes virtuts en una carta que li va escriure pel març de 1980, quan deia : «...sempre que he acudit a vostè, per algun problema de salut, he trobat no sols el remei farmacològic sinó una admirable capacitat d'encoratjar i de donar seguretat que, penso, com que som cos i ànima, és la meitat, o més, del remei i el que ajuda al malalt i, enfortint-li l'ànima, dóna forces a la naturalesa per a reaccionar...»¹⁴

Els valors humans que hem vist, combinats amb la seva professionalitat, donava com a resultat un metge de gran credibilitat que gaudia de la confiança dels pacients i familiars dels malalts. Aquesta confiança que transgredia l'àmbit professional, convertia al metge en psicòleg

per escoltar i aconsellar sobre els problemes de convivència que sovint es presentaven en les cases dels pacients. El convertia, a més, en «confessor laic» d'aquells petits secrets o confidencialitats que en moltes famílies li confiaven, amb el reconfort que suposa compartir una angoixa o preocupació amb una persona que sabien que era discreta i amb molt de criteri per aconsellar. I també el convertia en assessor familiar per aquelles coses més materials que preocupaven a les famílies (assumptes econòmics, decisions importants de la vida, malentesos...).

Prova de la seva vàlua en són les paraules de Lluís Carulla en una carta adreçada al professor Dr. J. Pi Figueras el juny de 1968, deia referint-se al Dr. Bertran que era un veritable «apòstol rural de la medicina. Per a mi n'és el paradigma!».

També, més endavant, ho ratificava extensament en una carta adreçada al Dr. Bertran el març de 1980: «..vostè ha servit professionalment, amb tant d'amor a la professió, a milers de malalts durant quaranta anys, tant al despatx mèdic abarrotat de casa seva, com a la capçalera del llit de milers d'espluguins sofrents, que han vist en vostè l'home de la mà taumatúrgica, de l'amabilitat caritativa i il·limitada, de l'amable paraula tan ben dita que ja per si sola començava a alleugerir el malat abans de prendre la medicina receptada, el metge donat al proïsme tot el dia, més treballador que la feina, complidor fins al sacrifici heroic, intel·ligent i humil, dotat d'un cop d'ull clínic admirable. En una paraula: un metge difícilment igualable ni substituïble.

Insubstituïble fou per la meva santa mare, fa més de 25 anys, que tenint a Barcelona el bo i millor de la medicina catalana, anava expressament a l'Espluga a fer-se visitar per vostè. Li tenia una fe cega.....»¹⁵. Aquesta confiança que Lluís Carulla li tenia el portà a recomanar-lo a Ventura Gassol, a qui visità diverses vegades durant l'ant 1978. Ventura Gassol era ja conegut i amic del Dr. Bertran i de Sor Josefina Bertran, arran de la seva estada a la Selva del Camp.

En definitiva, un conjunt de valors que feren del Dr. Bertran un home que inspirava seguretat, respecte, confiança i saber, qualitats reconegudes pels seus pacients i pel poble en general.

Un home que es va guanyar el respecte i la credibilitat

No es d'estranyar que amb el seu caràcter, professionalitat i comportament, el Dr. Bertran es guanyés com a persona el respecte i credibilitat de molta gent.

Però a més de la comprensible bona premsa que gaudia entre els pacients, la seva sola presència pels carrers de l'Espluga despertava un sentiment de respecte que, a vegades, fins i tot cridava l'atenció. Un dia que passava pel carrer dels Ametllers i en la confluència amb el carrer de Sant Bernat, un grup de vells que estaven asseguts en un pedrís, al veure'l passar amb el seu cotxe, s'aixecaren i amb una actitud unísona es tragueren la boina per saludar-lo, tot abaixant lleugerament el cap amb senyal de respecte. Aquesta anècdota, si és vol, xocant

avui en dia, però pròpia d'alguns comportaments socials seculars de les societats rurals, denota, a primer cop d'ull, un respecte que podríem qualificar d'interessat, propi de les persones més necessitades de curació o serveis (vells i malalts...) vers el metge, ja que al cap i a la fi, era la persona qui un dia o altre els hauria d'allegerr el seu sofriment i, per tant, calia estar-hi bé, però també denota un sentiment de respecte profund vers la persona humana del metge, mereixedor d'aquest sentiment. I aquí rau la distinció entre el respecte interessat i el respecte sincer. El Dr. Bertran, gaudia d'aquest segon respecte per la seva vàlua humana.

Dr. Josep Bertran Solé. Un home que amb la seva professionalitat i caràcter es va guanyar la confiança i respecte dels seus pacients.

La vessant social

Impulsor en l'obra del Casal de l'Espluga i integració social espluguina

Des de que Josep Bertran s'establí a l'Espluga el juny de 1939, no va descurar la seva integració social en el teixit associatiu de la vila, que per necessitats i imperatius d'aquells temps era ben minso, però aglutinador de bona part de la població en poques entitats. I així, el 1 de gener de 1940, s'integrava com a soci del Centre Cultural (1935-1965)¹⁶, entitat de moral eminentment catòlica que aglutinava a bona part de la població sense distinció de classes socials ni credos polítics, formada per diverses seccions com cinema, teatre, classes nocturnes per adults, cant coral, peregrinacions...¹⁷ per tal de col·laborar com a soci de número en les seves activitats o, si més no, aportar consells i suggeriments, a més de l'assistència dominical al cinema, representacions teatrals o altres actes lúdics.

Hem conegut l'afició de Josep Bertran pel futbol en els seus anys de joventut a Tarragona, afecció que no deixaria durant tota la seva vida. Ben aviat li cridaren l'atenció els partits de futbol que es jugaven al camp del Riu Sec, on sempre que podia, hi assistia, i fins i tot els acompanyava en els seus desplaçaments, animant i vivint els colors de l'Espluga, i que es va fer soci el dia ú de gener de 1946 del «Club de Futbol Espluga»¹⁸, creat 1921 amb el nom de Francolí F. C.¹⁹.

Però, on més es va implicar i, en conseqüència, fou una de les persones principals va ser en l'obra inicial del Casal de l'Espluga. Una persona com ell no podia passar desapercibuda en la tasca fundadora del Casal de l'Espluga. Lluís Carulla, amic de la família i bon coneixedor de la psicologia humana i de la pròpia persona de Josep Bertran, aviat es va adonar que la seva figura havia de ser cabdal en aquell projecte per convèncer al poble de l'Espluga de la necessitat de tirar un pas endavant i portar la vila al segle XX. Calia trobar homes amb qualitats de lideratge, aglutinadors de persones, no significats en ideologies polítiques del moment i, a la vegada, tolerants amb totes les tendències polítiques, capaços de crear il·lusió i esdevenir el pal de paller de l'obra, una persona convincent, respectada i d'indubtable credibilitat. Qui millor que l'amic Bertran, per liderar el projecte i aglutinar al poble de l'Espluga entorn al Casal?, qui no es creuria el que deia el Dr. Bertran?. I els dots de persuasió de Lluís Carulla van donar fruit, engrescant i empapant de la filosofia del Casal a Josep Bertran.

En l'assemblea popular que es va realitzar el dia 29 de juliol de 1962 a la plaça de l'Església, on varen intervindre els màxims prohoms del poble per tal de mirar de vèncer la reticència i convèncer als espluguins que tenien l'oportunitat de canviar la història de l'Espluga amb el Pla de Ressorgiment de la vila, Josep Bertran va intervenir en un discurs engrescador i recordat.

Assemblea històrica celebrada a la plaça de l'Església de l'Espluga de Francolí, el 29 de juliol de 1962, per explicar a tot el poble el projecte del Casal de l'Espluga i en la què el Dr. Bertran va intervenir en un discurs engrescador i recordat. (Arxiu Fotogràfic del Casal de l'Espluga).

Un altre moment de la mateixa assemblea escoltant a Mossèn Ramon Muntanyola. (Arxiu Fotogràfic del Casal de l'Espluga, Caixa 1, sobre 4).

Una any després es feia càrrec de la primera presidència del Casal, amb una junta formada per Joan Calbet Fonoll, Salvador Tarrats Andreu, Robert Porta Miró, Josep Bernat Andreu, Josep Farré Gual, Joan Carreras Besora, Francesc Civit Martí, Jaume Bosch Baró, Joan Poblet Bosch i Ramon Cots Callau²⁰.

Parlament del Dr. Bertran en un acte assembleari per a la constitució del Casal. A primera fila de dreta a esquerra: Sr. Lluís Carulla, Dr. Josep Bertran, Sr. Josep M. Rendé, alcalde de l'Espluga, dom Edmon Garreta, abat de Poblet, Mn. Joan Colom, Rector de l'Espluga, Mn. Ramon Muntanyola (Arxiu fotogràfic Museu de la Vida Rural).

Assemblea al Centre Cultural. Acte de cessió del Cultural al Casal. Mn. Ramon Muntanyola, Sr. Lluís Carulla, Dr. Josep Bertran, Notari Alós Bobadilla. (Arxiu fotogràfic Museu de la Vida Rural)

Durant els primers anys del Casal, quan l'obra ja estava engegada, la figura del Dr. Bertran havia complert la seva missió. El compromís amb l'assistència sanitària abnegada, les urgències que sorgien inesperadament, el gran nombre de pacients que havia d'atendre diàriament a la seva consulta, feien del tot inviable compaginar les dues coses, la responsabilitat de la presidència del Casal, amb actes inexcusables i la dedicació a la salut dels espluguins. En la decisió va prevaldre la seva vertadera vocació assistencial, amb el convenciment que l'obra del Casal ja estava en marxa i no seria difícil trobar un bon president com el que després el succeí, Joan Calbet Fonoll. Hom després va pensar que el que no hauria estat tant fàcil hagués estat trobar un altre bon metge per a l'Espluga. I així, aconseguits els seus objectius, el 1965, quan el Casal ja estava ben encaminat, deixà la presidència per dedicar-se exclusivament a la medicina.

Havien estat uns anys de poc assossec, de reunions, actes i presa de decisions que forçosament havien tret el temps merescut als pacients i a la família, i val a dir també que per la seva forma de ser, no era un home per involucrar-se de ple en les activitat i en el dia a dia de l'entitat, que requerien temps i dedicació. Va viure temps d'eufòria i temps d'inquietuds, de trasbalsos familiars i angoixes per la manca de temps per atendre els seus pacients. Un conjunt de circumstàncies que el van portar a la decisió: era un home per confortar i curar els malalts, no per a la representació.

Altruisme vers els necessitats

El Dr. Bertran va ser sempre una d'aquelles persones que es feia ressò de les necessitats dels més desvalguts. Aquesta tendència, que podríem qualificar de natural en ell, li venia de família. Recordem que el seu oncle, Mn. Pau Bertran, havia estat rector de Sant Martí de Maldà i altres pobles, on havia desenvolupat una tasca social pròpia dels capellans d'aquell temps. La seva germana, Sor Josefina Bertran Solé, s'havia fet germana paüla, dedicada durant tota la seva vida a la cura dels infants orfes, vells desvalguts i abandonats. Havia estat Mare Superiora de diferents asils i cases de caritat (Lleida, Barcelona, Figueres...). Per tant, el Dr. Bertran, havia viscut en el sí d'una família de dilatada labor assistencial que ben segur influïen en el seu comportament vers els pacients. Per altra banda, des de ben petit, en morir-se la seva mare, s'hagué d'enfrontar a la vida amb els seus propis mitjans i va saber que les coses s'havien d'aconseguir amb esforç i amb el treball, va conèixer les necessitats econòmiques i va comprendre que el sacrifici servia per dominar la voluntat, tots aquests factors van ajudar a forjar un caràcter basat en una profunda comprensió vers la situació que vivien els seus pacients, una comprensió que en alguns casos ratllava l'altruisme i la generositat.

La seva actitud vers les classes socialment marginades era notòria. L'assistència a la gent d'ètnia gitana, que per aquells temps era freqüent que sovintegessin l'Espluga com a passavolants, acostumava a ser gratuïta o merament simbòlica, amb un tracte afable i agradós que li valgueren

una notable fama entre la gent d'aquesta ètnia fins al punt que acudien a la seva consulta gitanos de diferents indrets, atès que el tenien en alta estima i deutors de qualsevol favor que li convingués.

Tampoc cobrava a les famílies més necessitades de la vila, a les qui no escatimava visites domiciliàries ni de nit ni de dia. Sense fer cap diferència pel credo o religió i així també gaudien d'aquesta benevolència les famílies dels guàrdies civils de la caserna de l'Espluga, atès que en aquells temps les prestacions socials del cos eren nul·les.

Era també palès la seva predisposició vers les comunitats religioses de la vila. Gaudia de l'estima i confiança de la comunitat dels Pares Paüls, seminari major de la congregació establerta a l'Espluga (1909-1969)²¹, on hi va arribar a haver un bon nombre de capellans i estudiants (50-60) que assistia amb assiduitat sense que mai els hi cobrés la seva actuació. També exercia de professor als seminaristes per tal de preparar-los en matèria de sanitat i malalties per anar a les Missions. Cartes d'agraïment del pare Àngel Miserach i del pare Josep Mulet deixen constància de la seva actitud vers aquesta comunitat²².

Les germanes de Santa Joaquina de Vedruna també fou una de les comunitats a les que el Dr. Bertran assistí gratuïtament durant tot el seu exercici professional.

Comunitat del Monestir de Santa Maria de Poblet (1943-944). Abat pare Giovanni Rosavini.

Però, de totes les comunitats religioses, la comunitat de monjos cistercencs de Poblet fou amb la què tingué una relació més intensa i dilatada. Des de la restauració monàstica el 1940 el Dr. Bertran va esdevenir el metge del monestir i va viure totes les vicissituds i necessitats d'aquella incipient comunitat recent arribada d'Itàlia. La relació personal amb tots i cadascun dels membres de la comunitat i en especial amb el prior Joan Rosavini, després amb l'abat Edmon Garreta, el prior pare Francesc Tulla, o el pare David o el mateix pare Agustí Altisent, mostren una estreta avinença i gratitud pel confort de les dolences de la comunitat i per la part humana del metge, a vegades fins i tot, com a conseller, psicòleg i amic.

A més del tracte personal, la relació epistolar unilateral de determinats membres de la comunitat va ser constant i prolífica al llarg de la seva vida, fins i tot amb la comunitat de Solius a través del seu abat Edmon Garreta i altres monjos²³. La unió sentimental era forta, el Dr. Bertran coneixia i alleugeria bona part de les malalties dels monjos, els hi donava confort i confiança i, sovint, la seva sola presència reconfortava els mals «sembla que quan el senten a vostè, els hi passen tots els mals», deia un frare quan el Dr. Bertran passava visita als monjos acompanyat pel monjo infermer. Els hi donava consol en vida i els hi deia el seu últim i particular Adéu a l'hora de la mort, assistint-los en el seu trànsit final. Un «certificat de defunció» d'un de dels quatre primers monjos vinguts d'Itàlia el 1940 diu així: «*Dom Martino (Nazareno) Marini Petrelli de 30 años de edad hijo de Attilio y Adele. Natural de Falconara (Ancona). Fecha de nacimiento 21 de noviembre de 1914. Falleció el día.... de enero de 1945*»²⁴. És fàcil imaginar que quan el Dr. Bertran va escriure aquestes notes, el Pare Martino Marini devia estar en les seves últimes hores de vida.

Era freqüent trobar a casa del Dr. Bertran, monjos de Poblet que, alhora que es visitaven, aprofitaven per posar alguna cosa calenta a l'estómac en aquells anys d'estretors que passava la comunitat en la postguerra, sense cap mena de calefacció a les cel·les i poques viandes al plat. La seva esposa Maria Soler, sempre tenia alguna cosa per oferir als monjos mentre esperaven el seu torn. És significativa l'anècdota que li va succeir pel febrer de 1948. Per la seva curiositat i simpatia la descrivim tot seguit:

«...Un bon dia, el frare que cuidava de l'infermeria i m'ajudava junt amb un llec quan hi havia necessitats, d'una manera cerimoniosa, baixant la veu, quasi be tartamudejant em va dir

.- Perdoni Dr. Bertran, lo que li vaig a dir que jo ja se que no correspon a la seva professió, però es tanta la confiança que li tenim i per nosaltres significa més el que hom pugui creure que tot seguit li explico: tenim un porc que pesa uns quaranta quilos que ja fa temps que no augmenta de pes, més aviat en perd i al notar-li un bulto molt gros al ventre de presa l'hem fet visitar pel veterinari el qual ens l'ha mirat en tota l'atenció i fent anar el cap de banda a banda ens ha dit que la única solució era matar-lo; ara bé, jo no hi tinc res a dir, però no li sembla a vostè que una bèstia que podria arribar a pesar-ne

més de cent es una vertadera llàstima que la sacrificuem tant joveneta?. Jo anava dient que sí i trobava fins i tot que tenia un cert sentit comú els seus raonaments però, el que em va dir després ja em va deixar glaçat.

-Nosaltres havíem pensat que ens visités el porc, vostè.

Amb això no hi havia pensat mai, Déu meu, aquests frares van a la seva!;

-Bé vaja, quan vulguin!. I no em vaig donar compte que ja em tenien a la baconera.....

-Sí, sí, es tracta d'una tumoració voluminosa abdominal que és la causa de que la bèstia no augmenti de pes, vaig confirmar jo.

-Doncs, bé, diu el frare, per què no l'operem?

La cosa ja no es podia parar i jo vaig proposar que la intervenció es podria portar a terme a la plaça de les Cases Noves i.... les últimes instruccions, la taula, instrumental, esterilització, apòsits, anestèsia, tot a punt per demà el matí. I així es va fer, encara que em sembli mentida: una intervenció en tota regla d'un porc, per un metge, ajudat d'un frare i un llec en la plaça de les Cases Noves del Reial Monestir de Poblet.

El postoperatori va ser normal, però val a dir que els cuidados no tenien res que envejar als de qualsevol clínica de «pago».

.....ja ni me'n recordava quan un bon dia portaren a casa una gran capsa de cartró de dimensions descomunals, ben tancada i amb la indicació que havia de ser oberta pel Dr.. Efectivament, quan arribo i m'indiquen que aquella gran capsa l'havien portat de Poblet, l'obro i tot seguit em trobo: una espasa, una orella (de porc), la cua i un escrit que deia «al gran matador por la faena realitzada en la Plaza Casas Nuevas». Ja es pot endevinar la reacció de la família i jo particularment me'n vaig anar al despatx i vaig escriure lo següent:

*En cierta ocasión y no es broma
llamaron a un cirujano
para que operara un «bultoma»
de un triste i enjuto marrano.
Las cosas puntualizadas
en reglas deontológicas,
siendo diferentes ramas
en el arte de curar
faltaba sólo saltar
la honrilla profesional.
Ésta, que al fin y al cabo
entra en las glorias mundanas
tratándose de un monasterio
y siendo éste de tal amo*

no es para nadie un misterio
que se quedara a un lado;
y ya se preparan los «trastos»
acabados de llegar
resplandecen relucientes
en manos del «as de bastos»
ayudante eminente
del doctor que va a operar.
La espectación es grandiosa
la emoción llega a las masas
las más altas jerarquías
presencian la asombrosa
faenita en Nuevas Casas.....

Y llegamos al final
de tan grande intervención
y siendo así, menos mal
pués cinco minutos más
no escapa la defunción.
Se habla entonces de honorarios
y el doctor fija los suyos
que si de esta sale el puerco
de su cuerpo trozos varios
los quiera, y en ésto es terco....

El doctor tan afamado
que hasta de puercos entiende
de un paquete no comprende
el contenido hallado.....

Esto son amenidades
Y de ello no tengo queja
que yo necesito embutido
para mis necesidades
y escribir así con ella
esta historia sin sentido
de la intervanci3n que un día
hizo un doctor a un gorrino.

La resposta va ser ràpida, el mateix dia: llangonisses, butifarres, llomillo i una invitació per anar aquella nit al sopar de la matança. Que segons em varen dir la pobre víctima havia pesat 142 quilos; no vaig poguer acceptar la invitació perquè sempre anava atrafegat de feina i l'endemà vaig rebre el següent escrit:

Gemecs i lamentos de un infortunat porc al seu il·lustre operador.
Nota i lema «El dessengany es el pa del ingenus».

Al Dr. Bertran Solé

Tant mateix senyor doctor
vosté m'ha ben enganyat.
El creia més reposat...
i fins més noble varó!
Però rés! per un dinar
s'ha venut la bona fama
i aquest pobre porc proclama
que mai més se'n fiarà!
Per que quan l'atzar cruel
va marcar la meua via
vosté, simulant bon cel,
em retornà l'alegria.
Si avui el veig amb horror
assegut a tot platxeri
per disfrutar del tiberi
que ha fet sagnar més mon cor
Ai ganivet disortat
que em vas fer tornar la gana!
Ai automòvil pavana
que vas dur el metge gosat!
Ai metge del Monestir
que em tornares la vida!
Per que aquella ferida
si avui te'm vens a gaudir!
on es doncs el teu dolor?
Ah! Deixeu-ho dir amb barra:
«un bon tall de botifarra arrenca la compassió»
Confiança? S'ha acabat!
després de tal traidoria.
El món és una agonia!

*de virtuts en malvastat!
 Prou doncs èl meu descans
 se que augmentara la gresca
 Atipis doncs de vestrenca...!
 Bon profit Dr. Bertran!*

El porc assassinat n^a...?

Tot això que acabo d'escriure va succeir els primers dies de febrer de l'any 1948²⁵.

Poblet era una font inesgotable de tota mena d'anècdotes curioses. D. Eduard Toda i Güell (Reus 1855 – Poblet 1941) era també un pacient del Dr. Bertran. Un cop li va dir que havia d'anar amb la seva esposa a conèixer a «Doña Victòria». Tant va insistir, que un dia el Dr. Bertran va dir a la seva esposa, Maria, que s'arreglés perquè D. Eduard Toda volia que coneguessin a «Doña Victòria». Amb els millors abillaments, el matrimoni va anar a casa d'en Eduard Toda i en arribar l'hora de les presentacions, els va fer entrar en una estança on hi havia una gran butaca de pell amb orelleres. «Doña Victoria estava jaient en aquella butaca i ni es va immutar. «Doña Victòria» va resultar ser una formosa gata d'angorina a la que en Toda devia professar una indiscutible admiració. No cal dir, la sorpresa del matrimoni i de la Sra. Maria que s'havia arreglat expressament per aquell esdeveniment social tant rellevant.

A part de totes aquestes anècdotes, Poblet era com un petit poble on succeïa de tot.

Orador reconegut

El Dr. Bertran gaudia també d'una facilitat de paraula en públic. Era un orador eloqüent i convincent, que hi posava passió i energia i expressivitat en els seus discursos. Tenia les paraules adequades, ben mesurades i argumentades. Tant és així que mossèn Joan Martí Alanís (1928-2009), fundador i director del Col·legi Episcopal de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc (1957-1966), quan venia a visitar el col·legi el cardenal Arriba i Castro o els delegats del Govern, demanava al Dr. Bertran, com a pare de l'alumne Josep Maria Bertran Soler, que fes els discursos a la sala d'actes i argumentés les necessitats educatives i de salut del col·legi. Això ens porta a recordar que aquesta qualitat ja li venia d'herència, si recordem, la seva mare, Elisa, també escrivia els discursos quan venia el Cardenal al poble de Creixell.

Hem vist la seva actuació com orador en la gestació del Casal de l'Espluga, discursos que no deixaven indiferents als oients, fets amb entusiasme i amb el cor a la mà, planers i convincents. Hem assenyalat la seva faceta de professor del Seminari del Pares Paüls en la que ensenyà aspectes de la seva professió a nombroses promocions de seminaristes. Un conjunt d'actuacions que posen de relleu la seva predisposició i capacitat d'oratòria.

El Dr. Josep Bertran en un moment d'un parlament al col·legi de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc. Entre els presents es pot distingir a mossèn Martí Alanís (llavors director del col·legi) i al cardenal Benjamín de Arriba i Castro.

Els reconeixements

Membre de la Germandat de Santa Maria de Poblet

L'estreta relació que unia al Dr. Bertran amb els monjos de Poblet i la seva actitud generosa vers la comunitat li van valer ben aviat el seu ingrés en la «*Hermandad de Bienechores de Santa Maria de Poblet*», el 27 de gener de 1949, «*por los méritos contraidos*», deia el nomenament de la Junta presidida per Felip Bertran Güell. I el 29 d'abril de 1950 el reverend pare Dom Mateo Quattermer, Abat Visitador General de la Sagrada Orde del Cister imposava a Josep Bertran la medalla de la Germandat, que l'ostentaria amb orgull fins la seva mort. La seva assistència a les Juntes de la Germandat era puntual i de bon grat, alhora que servien per refermar velles amistats entre els membres i la comunitat²⁶.

Escut d'Or del Casal

La figura del Dr. Bertran en l'obra del Casal va ser reconeguda el dia 9 de març de 1980, amb motiu de la seva jubilació, com una persona decisiva en els primers moments fundacionals de l'entitat. En paraules de Joan Calbet, recordant aquells inicis deia «*El seu parlament a la plaça de l'Església el dia del llançament de la idea de la construcció d'un Casal de l'Espluga, va ser dels més convincents, i més ben dits; com sempre parlava de cor. Fou el primer president d'aquest Casal, càrrec al qual, precisament per no restar dedicació als seus malalts, hagué de renunciar...*»²⁷. També, Manolo Vericat s'expressava en paraules similars:»*...aquest Casal, joia i orgull de la nostra vila, va tenir en vostè un dels principals forjadors quan tot era com un somni, tant així tenim que recordar que el seu entusiasme va aportar-lo a ser el nostre primer president. Encara recordo amb llàgrimes als ulls els començaments del seu parlament de possessió...jo no sóc fill d'aquí, però tres arrels, tres fills, nascuts en aquest poble.....*»²⁸. Aquestes paraules resumeixen la seva fe en l'obra inicial del Casal i la seva vocació assistencial vers els seus malalts davant de tot. En aquell acte d'acomiadament del poble de l'Espluga al Dr. Bertran, el president del Casal, Sr. Josep Minguella imposava al Dr. Bertran l'escut d'Or del Casal.

Lliurament de l'escut d'Or del Casal que li imposà el president de l'entitat, Sr. Josep Minguella, el 9 de març de 1980 (Notícia als socis del Casal, nº 5, març 1980, p. 21).

Fill predilecte de l'Espluga

Després de 41 anys de serveis sanitari al poble de l'Espluga, l'Ajuntament de la vila, en sessió plenària del dia 9 de març de 1980, presidida pel seu primer alcalde democràtic, Sr. Salvador Palau, atorgava per unanimitat el nomenament de Fill Adoptiu de l'Espluga de Francolí al Dr. Josep Bertran Solé, juntament amb la seva esposa Maria Soler Raurell, tot lliurant un pergamí acreditatiu, signat per tots els regidors. La crònica d'aquell dia diu que «L'alcalde, amb paraules emocionades, agrai en nom de la vila l'entrega de tants anys a l'ajut moral i sanitari de tantes famílies espluguines»²⁹. Pergamí que encara avui es mostra amb orgull a tots els amics i coneguts que visiten la seva casa pairal de Creixell.

Els records d'una vida a l'Espluga no es van esborrar mai a cal Dr. Bertran. Amb el pas dels anys i ja instal·lat a Creixell, l'Espluga era present en tot moment. Sovint, quan rebia notícies d'amics i pacients de l'Espluga, no podien amagar, tant el Dr. Bertran com la seva esposa, una emoció que humitejava els seus ulls i canviava amb melangia el seu to de veu. Les vivències i agraïments dels espluguins van reconfortar, de ben segur, la seva enyorança del seu poble adoptiu.

Pergamí atorgat el 9 de març de 1980 al Dr. Josep Bertran i la seva esposa, en el que se'ls nomenava fills adoptius de l'Espluga de Francolí.

Un metge que deixà empremta

Els anys han passat, les persones van canviant, però el record que deixà el Dr. Bertran en molts espluguins segueix viu en les generacions que el van conèixer. La vàlua d'una persona es valora per les seves obres i per la bonhomia que deixà entre els qui el van tractar. I aquests valors es constaten en la petjada que deixà el Dr. Bertran entre els qui el van conèixer. Quan al cap dels anys d'haver-se jubilat venia a l'Espluga per qualsevol esdeveniment, molta gent el volien saludar i amb llàgrimes als ulls deien «com ens en recordem de vostè Sr. Bertran...!», tot evocant vivències sovint tràgiques i gràtituds amagades que de tot cor es manifestaven en les mirades callades de complicitat. O, quan algú de la seva família trobava alguna persona de l'Espluga, no tenien paraules per lloar la tasca del seu pare en una expressió de total sinceritat. Aspectes si es vol trivials, però que denoten un sentiment sincer vers una feina ben feta.

El Dr. Josep Bertran va ser una persona que amb la seva actitud professional i humana va marcar un abans i un després en la tasca d'assistència sanitària de l'Espluga, possiblement com alguns altres metges d'aquells moments i d'altres pobles. Una feina ben feta d'una persona recta i correcta, mesurada i equilibrada, comprensiva i tolerant, de gran vàlua com a metge i com a ser humà, que va viure i conviure amb els espluguins les seves penes i alegries durant quasi quaranta un anys, en un temps que la responsabilitat, l'entrega mútua pacient metge i la humanitat, eren fruit d'uns principis vocacionals i d'una forma de vida que el temps malauradament ha bandejat.

Bibliografia

- BERTRAN, J., *Memòries*. Manuscrit inèdit realitzat en la dècada dels anys 1980 per Josep Bertran Soler, Creixell, Sense data, 80 p.
- CALBET, J.M.; VALLRIBERA, P., *Medicina i societat a l'Espluga de Francolí (segles XVIII i XIX)*, Barcelona, 1990.
- CASASSAS, O.: *La medicina catalana del segle XX*, Barcelona, 1970.
- CORBELLA, J.: *Evolució històrica de la Medicina a Catalunya*. Manresa, 1990.
- GUASCH, A.: «Els Bertran, dues generacions en medicina rural», *Diari de Tarragona*, (20 de març de 1988), p.35.
- MARCH, Ll.: *Apunts per a la topografia i demografia mèdica de l'Espluga de Francolí. Treball premiat per la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona l'any 1906, Arrels 5*, (L'Espluga de Francolí), (1989), p. 179-217.
- MORTA, A.: Apunts per a una història del Casal de l'Espluga de Francolí en el 25è aniversari de la seva inauguració (1965-1990), *El Francolí*, núm. 78, agost-setembre 1990, L'Espluga de Francolí (1990).
- Notícia als socis del Casal de l'Espluga de Francolí*, 5, (març 1980), p. 20-24.
- ROCA, J.: *Història de l'Espluga de Francolí. El segle XX*, volum VI, L'Espluga de Francolí, 2005.

Fonts gràfiques

- Arxiu Fotogràfic del Casal de l'Espluga de Francolí.
- Arxiu Fotogràfic del Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí
- Arxiu familiar Josep Bertran Solé.

Fonts documentals

- Arxiu Històric personal de Josep Bertran Soler

Notes

- 1.- El Dr.Carles Cardó i Sanjoan (1885-1958), fou canonge de la Catedral de Barcelona i va participar activament en debats polítics, socials i religiosos. Exiliat després de la Guerra Civil a Torí i posteriorment a Friburg on coneix al Cardenal Vidal i Barraquer. Fou un dels ideòlegs del partit Unió Democràtica Catalanista. DDAA, *Miscel·lania Carles Cardó*, Ariel, Barcelona, 1962.
- 2.- BERTRAN, J., *Memòries*, p. 1-16.
- 3.- BERTRAN, J., *Memòries*, p. 45.
- 4.- BERTRAN, J., *Memòries*, p. 66.
- 5.- AHJB (Arxiu Josep Bertran), Carpeta «Nomenaments mèdics», doc. núm. 1 bis.
- 6.- BERTRAN, J., *Memòries*, pàgs. 65-66, AHJB, Carpeta «Estudis», doc. 1.
- 7.- AHJB, Carpeta «Guerra civil», docs. nùms. 1-3.
- 8.- El 13 d'octubre de 2013, mossèn Pau Bertran fou beatificat.
- 9.- Josep Maria Bertran Soler, nascut a l'Espluga de Francolí (1945), metge titular per oposició amb exercici a La Selva del Camp, Capçanes i Els Guiamets, districte primer de Tarragona. President del Col·legi Oficial de Metges de Tarragona (1986 - 2004). Membre electe de l'Assemblea Mèdica Mundial (Chicago, 1991). Titular del Comité Consultiu per a Formació Mèdica del Consell Europeu (Brussel·les, 1989-2010).
- 10.- Vegeu, «Notícia als socis del Casal de l'Espluga de Francolí», 5, (març 1980), p. 20-24.

- 11.- MARCH, LI., *Apunts per a la topografia i demografia mèdica de l'Espluga de Francolí*, «Arrels» nº 5, l'Espluga de Francolí, (1989), p. 209. CALBET, J.Ma.; VALLRIBERA, P., *Medicina i societat a l'Espluga de Francolí (segles XVII i XIX)*, 1990, p. 67-91)
- 12.- AHJB, Carpeta «Nomenaments mèdics», docs. núms. 1-31.
- 13.- AHJB, Carpeta «Associacions», docs. núms. 3-4.
- 14.- AHJB, Carpeta «Homenatge», doc. 3.
- 15.- AHJB, Carpeta «Homenatge», doc. 4.
- 16.- AHJB, Carpeta «Associacions», doc. núm. 1.
- 17.- BOU, J, «Centro Cultural», *Diario Espanyol*, (Tarragona) 31 de desembre de 1977, p. 26 i 3 de gener de 1978, p. 23.)
- 18.- AHJB, Carpeta «Associacions», doc. núm. 2.
- 19.- ROCA, J. *Història de l'Espluga. El segle XX*, L'Espluga de Francolí, 2005, p. 281-284)
- 20.- MORTA, A., *Apunts per a una història del Casal de l'Espluga de Francolí en el 25è aniversari de la seva inauguració (1965-1990)*, «El Francolí», núm. 78, Agost/setembre 1990, p. X.
- 21.- ROCA, J. *Història de l'Espluga de Francolí, El segle XX*, p. 193-203.
- 22.- AHJB, Carpeta «Comunitats religioses», doc. núm. 7 i 12.
- 23.- AHJB, Carpeta «Comunitats religioses», doc. núm. 6.
- 24.- AHJB, Carpeta «Comunitats religioses», doc. núm. 1.
- 25.- BETRAN, J., *Memòries*, pàgs finals (sense paginar i que correspondrien als folis 76-80).
- 26.- AHJB, Carpeta «Comunitats religioses», docs. núms.. 3 i 4.
- 27.- «Notícia als socis de Casal de l'Espluga de Francolí», núm. 5, març 1980, p. 22-23.
- 28.- AHJB, Carpeta «Homenatge», doc. Núm. 2
- 29.- «Notícia als socis del Casal de l'Espluga de Francolí», número 5, març 1980, p. 21.